

ՔՆՆԱԿԱՆ

ՔԱՂԱԿԵՊՈՆԵԱՆ ժՈՂՈՎ

ԵՒ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՅ ԵԿԵՂԵՑԻ

(Շարունակութիւն*)

Ինչ որ պատմեցինք ցարդ, այդ ժողովոյն ծագման պատճառն էր. լսենք նաեւ այժմ իւր գործերն եւ հետեւութիւնն դարձեալ պատմագրւարար, որ անոր վրայ կարող ըլլամք ճշդիւ եւ լուսաւոր կերպիւ մեր վերջնական խորհրդածութիւնքն ընել:

Ժողովոյդ բովանդակ նիստերն տասնեւհինգ եղած են թուով, բայց առաջին վեց նիստերն են միայն, որ բուն նպատակին, եւ միանգամայն մեր հետազօտութեան վերաբերեալ խնդրովք կը դրադին: Յաջորդ մնացեալ գումարմունք՝ օտար եւ երկրորդական նիւթովք աշխատած են, յորս են ինչ ինչ եկեղեցական նոր կանոններ հաստատել:

Գալով ուրեմն մեր մասին, երեք գլխաւոր խնդիրներէ կը կազմուի.

Ա. Դատաքննել Դիոսկորոսի (Բ Նփեստսեան) ժողովոյն գործերը, որ ինքն ալ դատաքննող եղած էր Փլաւրիանոսի ժողովոյն:

Բ. Լեւոնի Տոմարն ընդունել:

Գ. Հաւատոյ Հանգանակ մը յօրինել:

Հետեւեալդ այդոնց պատմութիւնն է, ըստ ժողովոյն Տեղեկագրութեանց, մեզ կարեւոր եղածները քաղելով:

Ա. նիստ (8 Հոկտ.). Եւսեբիոս Դորիւղեայ եպիսկոպոսն, որ իբր դատախազ Դիոսկորոսի՝ անոր հետ ատեանին մէջտեղն նստած էր, ամբաստանագիր մը կը ներկայացունէ, յորում՝ բաց յայլոց՝ կ'ըսէր որ Դիոսկորոս խառնիխուռն մարդիկ ժողովեց կաշառօք, եւ անոնցմով ուղեց կաթողիկէ հաւատքը կործանել՝ Եւտիքէսի մօլար վարդապետութիւնները ընդունել տալով: Դիոսկորոս հանդարտութեամբ կը պատասխանէ.

* «Բանասէր»ի նոր բաժանորդներուն կը ղրկենք հ. Ս. վ. Պարոնեանի ներկայ յօդուածին առաջին մասն եւս:

«Ժողովը ոչ իմ, այլ կայսեր հրամանաւ եղաւ. ես իսկ կ'ուզեմ որ այդ ժողովոյն գործերը կարգացունեն եւ քննուին» : — «Ձեռքն ես ալ կ'ուզեմ,» ըսաւ Նւսերիոս : — «Բայց կը խնդրեմ որ նախ հաւատոյ խնդիրը մէջ տեղ դրուի, որոյ ակնարկութիւն կ'ընէ Նւսերիոս» : — «Ոչ, ըսին իշխանք, պէտք է որ նախ քու անձիդ վերաբերեալ ամբաստանութիւնք լսուին» :

Իշխանաց հրամանաւ Թէոդորեան (հակակիւրեղական) ի ժողով կ'ընդունուի, որովհետեւ Լեւոն Պապ, եւ իւր Պատրիարքն Անտիոքայ՝ զնա արձրկած էին իւր բանադրանքէն. բայց երբ ներս կը մանէ, Նգիպատոսի եպիսկոպոսք (կիւրեղականք) բողոքոյ ձայներ կ'արձակեն. «Ողորմեցէք մեզի, մի՛ թողուք որ հաւատքը կործանի. հանեցէք դուրս զայդ նեստորական հրէայն» : Երբ իշխանք կը յանդիմանեն թէ այդպիսի լեզու ուսմիկն անգամ չվայելի, «Ի պաշտպանութիւն ուղղափառ կրօնից, խօսեցանք» կ'ըսեն : — Իսկ Դիոսկորոս. «Նորա ընդունուիլն, զկիւրեղ դուրս արտաքսել է» :

Երբ գանգատ ըրին ոմանք թէ Դիոսկորեան ժողովոյն մէջ բռնութեամբ ձեռնագիրներ առնուեցան, պատասխանեցին Նգիպատայիքն. «Ուղղափառ ճշմարիտ Քրիստոնեայն բռնութիւն ի'նչ է՝ չգիտեր» : Եւ Դիոսկորոս. «Մանաւանդ եպիսկոպոս մարդ : Սակայն ճշմարտութիւն չկայ բնաւ այդ ամբաստանութեան մէջ» :

Կարգացուեցաւ Դիոսկորոսի ըսելն թէ «կը քննեմ Հարց վճիռները» : Առ որ Նւսերիոս. «Տեսէք, որ կը քննեմ կ'ըսէ. իմ ըրածս ալ քննել է» : — Դիոսկորոս. «Ես քննել ըսած եմ, եւ ոչ թէ նորաձեւս մտցունել : Ինքն Տէր ըսած է. «Քննեցէք զգիրս», այլ ոչ թէ փոփոխեցէք» :

Երբ յիշուեցաւ թէ ի ժողովին (Բ Նփեսոսի) «Պահապան հաւատոց» կոչուեր է Դիոսկորոս, «Այդպիսի բան ըսող չեղաւ,» կանչեց եպիսկոպոսներէն մին : — «Լաւ եւս է ըսելնիդ թէ Հոն չէինք» պատասխանեց Դիոսկորոս :

Յիշուեցաւ Նւտիքէսի (1) խօսքը թէ Նփեսոսեան տիեզերականը արգիլած է նոր յաւելուած ընել Նիկիական Հանգանակին մէջ. «Ուստ է», կանչեց Նւսերիոս : — «Քեզ զայն չորս ձեռագրի մէջ ցուցընեմ,» ըսաւ Դիոսկորոս :

Կարգացուելով Նւտիքէսի դաւանութենէն թէ «կը նշուիմ զանոնք որ Քրիստոսի Տեառն մերոյ մարմինը յերկնուստ բերուած կ'ըսեն,» — «Բարի է, ըսաւ Նւսերիոս. բայց Նւտիքէս բնաւ երբեք ըսել ուղած չէ թէ ո'ւստից եղաւ մարմնաւորութիւնը» : Երբ զնոյն հաստատեցին նաեւ Դիոգինէս եւ Բարսեղ (Սելեւկիոյ), կանչեց Դիոսկորոս. «Նթէ Նւտիքէս յիշաւի ուղղափառ դաւանութեան հակառակ կարծիքներ ունի, ոչ թէ

(1) Դիտնալու է որ Նւտիքէս ներկայ չէր ի ժողովին. Պուղքերիա զինքը հեռացուցած էր ի ԿՊօլսէ :

պատժուի կ'ըսեմ, այլ այրուի: Ես զիմ ուղղափառ հաւատքս կը պաշտպանեմ, ոչ թէ այս կամ այն մարդուն հաւտացածը»: Եւ դառնալով յետոյ առ Բարսեղ, «կը զարմանամ վրադ, ըսաւ, որ կերպ մը կը խօսիս ի ԿՊՕԻԻս, եւ ա՛յլ կերպ յեփեսոս»: — «Երկիւղ կար վրաս»: — «Ուրեմն առ երկիւղի կը մատնե՞ս հաւատքդ»:

Երբ յիշուեցաւ թէ նաեւ Եւստաթէոս Բերիւղայ՝ իբր Աթանասեան ընդունած է Կիւրղի՝ Մի քնուքիւն Բանին վարմնացեղոյ խօսքը, Արեւելեանք (Անտիոքեան դպրոցէն), «Զայդ խորհողն Եւտիքէս է, Դիոսկորոս է», կանչեցին: Առ որ Դիոսկորոս զայս նշանական յայտարարութիւնն ըրաւ. «Նզովեալ նա որ այդ խօսքով շփոթուին կամ խառնակուին կամ փոփոխուին կը գնէ (1)»:

Իսկ երբ Երկու քնուքիւն բացատրութեան վրայ եկաւ խօսքը, «Թէ առ ի՞նչ դատապարտուեցաւ Փլաբիանոս՝» պատճառն պարզապէս այս է, ըսաւ Դիոսկորոս. զի երկու քնուքիւն կը խոստովանէր յետմարդեղութեան: Բնաւ տեսած չեմ Հարց գրութեանց մէջ, Աթանասայ, Գրիգորի, Կիւրղի, որ զկնի մարդեղութեան երկու քնուքիւն ըսեն, այլ միշտ՝ Մի քնուքիւն քանին վարմնացեղոյ ըսած են: Ես անոնց վարդապետութեան աշակերտ եմ, եւ անոնցմէ չեմ բաժնուիր: Կ'ընդունիմ ըսել Յերկուս քնուքիւնս, բայց ոչ երբեք թէ ի Քրիստոս Երկու քնուքիւնք գոն, [իբր նեւտորական լեզու]: Համարձակ կը խօսիմ. կը խօսիմ իմ հոգւովս, որ պատասխան պիտի տայ Աստուծոյ»:

Եւսեբիոս երբ կշտամբեց զԴիոսկորոս իւր ըրած բռնութեանց համար իւր ժողովոյն մէջ, «Ես այդ խնդրոյն պատասխանը Աստուծոյ կուտամ», ըսաւ Դիոսկորոս. «Այո, պատասխանեց միւսն վրէժխնդիր ոգւով մը. բայց տալու ես նաեւ աստ օրինաց առջեւ: Ինչո՞ւ եկած եմք աստ. զիրա՞ր բարեւելու»:

Հուսկ ուրեմն երբ հաստատուեցաւ որ Դիոսկորոս բռնի զՓլաբիանոս դատապարտած եւ իւր աթոռէն զրկած էր, արքունական իշխանք, որ կայսեր կողմանէ ներկայ էին, յայտարարեցին որ եւ ինքն Դիոսկորոս եւ իւր համախոհ գործակիցք զնոյն պատիժը կրելու են: Այս յայտարարութեան վրայ ահագին ձայնից աղմուկ բարձրացաւ եկեղեցւոյն մէջ, որոց մէջ կը խառնուէր հանդիսապէս, «Սուրբ Աստուած, սուրբ հօգօր, սուրբ անմահ, ողորմեա մեզ» երգը, եւ գոհութեամբ կը գոչէին. «Տապալե՛ց աթոռէն Քրիստոս զմարդասպանը»:

Ժողովոյս մէջ Դիոսկորոսի կուսակիցքն էին Նգիպտացիք, Պաղեստինացիք եւ Լիւրիկեցիք. իսկ հակառակ կողմէն էին, Արեւելեայք,

(1) Սոյնպիսի ինչ կ'ըսէ եւ առ մեզ Պօղոս Տարոնացի, որ ջերմ Մի քնուքիւն բանաձեւին պաշտպանողներէն էր. «Ոչ փոխեցաւ աստուածային բնութիւնն ի մարդկային բնութիւն, եւ ոչ մարդկայինն յաստուածային բնութիւն, այլ երկաքանչիւրքն անարատ մնացին» (Բղդ. Չաւչեան, Բ. 481):

Ասիացիք, Պոնտացիք, Թրակացիք եւ Հոռոմ, Վիճաբանութեանց ժամանակ այս վերջնոց կողմն անցան Պաղեստինացիք :

Բ նիստ (Հոկտ. 10), յորում ներկայ չէր Դիոսկորոս. յետ ԿՊօլսական Հանդանակին եւ Կիւրղի քանի մը կանոնական թղթոց ընթերցման, կարդացուեցաւ վերջապէս Լեւոնի Տոմարը. ասոր ընթերցման ատեն՝ քանի մը կէտերու վրայ, ուր Նեստորականութեան շոշորդք կը նշմարէին, Լիւրիկեցի եւ Պաղեստինացի եպիսկոպոսք բացատրութիւն խնդրեցին. Թէոդորեոս եւ ԿՊօլսի նորընտիր պատրիարքն Անատոլ, Կիւրղի համապատասխանող խօսքերը յառաջ բերին : Երբ ընթերցմունք աւարտեցան, աղաղակեց ժողովն, թէ «Լեւոն եւ Կիւրեղ համաձայն խօսեցան», եւ Դ նստին թողին ձեռնագիր գնելը, յետ լաւ մը քննելու խնդիրը :

Գ նիստ (Հոկտ. 13). ներկայ չէին արքունի իշխանք, եւ ոչ Դիոսկորոս. Եւսեբիոս նախ, ապա ուրիշ եօթն, ութ վկայք եւս ներկայացան ուրիշ ծանր ամբաստանութիւններ ընելով Դիոսկորոսի վրայ, ամեն տեսակ եղեռնագործութիւն վրան պատմելով (1). ուստի ետ կանչուեցաւ նա, բացարձակ մերժեց ներկայանալ յատեան. ուստի ժողովն նախագահին (Պապասինոս) թողուց ի գործ գնել ինչ որ կանոնք կը հրամայէին. եւ նա պարտաւոր դատեց զԴիոսկորոս հետեւեալ գլխոց մէջ. Ա. որ զԵւտիքէս՝ հակառակ բանադրանաց նորա մեծաւորին, ի հա-

(1) Խոհական արդի պատմագիր մը այս առթիւ կը յանձնարարէ ընթեռնուլ Ա. Աթանասայ վարքը, որոյ վրայ եւս ժողովոյ մը մէջ ոչ նուազ ծանր (սուտ) ամբաստանութիւնք եղեր էին : Յիշեմք մեք նաեւ զՈսկերեւան, կամ նոյն իսկ զԿիւրեղ. կամ զնոյն իսկ զԹէոդորեոս, որոյ սքանչելի քաղցր եւ մարդասէր համակրելի բարքն արդէն կը փայլի իւր թղթոց մէջ, կ'աւանդէ որ իւր վրայ եւս ամբաստանութիւն եղած է. թէ Կիւրղի (որոյ հակառակորդն էր ըստ վարդապետութեան) կենաց դաւաճանը եղած է. (Թղթ. 86). Սոյն Թէոդորեոս, որ Դիոսկորոսի եւս համակարծիք չէր, առ նա ուղղեալ թղթոց մէջ կը դրուատէ նորա առաքինի վարքը, մանաւանդ նորա հանրաժողովոյ հեղութիւնն եւ պարկեշտութիւնն : Եւ զայս կը հաստատէ կերպիւ իմն այն՝ որ Դիոսկորոս երբ յաքսորս ի Գանգրաս ապրեցաւ մինչեւ երեք տարի (+454), իւր ժողովուրդն անդ յեգիպտոս զնա միայն իրենց օրինաւոր եւ սիրելի պատրիարքն ուղեցին ճանչնալ : Հեղութիւն բարուց չպահանջէր, որ չգիտնայ արիարար վարուիլ՝ ուր սկզբանց պաշտպանութեան խնդիր կայ : Այլ ինչ է որ այդ պաշտպան կուռող ոգիները երբեմն կորուսած ըլլան իրենց հաւասարակշռութիւնը. այդ ամբարիշտ չընելը զմարդ, Դիոսկորոսի հաստատամտութիւնն եւ ամուր յարեալ մնալն Եփեսոսեան ժողովոյն եւ Կիւրղի սկզբանց, ամենայն ուղղափառութեամբ, անժխտելի է. բայց եթէ ուղեւոր մէկը խեղաթիւրել իրերը, եւ կամ հարեւանցի, անուշադիր կամ աղանդաւոր մտօք ընթեռնուլ պատմութիւնը, առանց կարող ըլլալու դատել զստոյգն, եւ իրաց ճիշդ կապը գտնել, այդ ինքեան է գիտելի : Մեք շատ լաւ տեղեակ եմք, որ մոլեռանդութեամբ ջեռեալ յոյն պատմիչք, անխիղճ գտնուած են զամեն ինչ բարդել, մանաւանդ այն անձին (կամ նոյն իսկ աղգաց) վրայ, որք իրենց աչքին անգամ մը հերեքիկոս ճանչցուած է :

դորդութիւն ընդունելու էր. Բ. Չէր կարգաւ տուած Լեւոնի Տոմարը. Գ. Մերժեր էր զՆւսերիոս ընդունելի թողով. Դ. Ջլեւոն պապ յանդգնած էր նշովել. Ե. Հետաժ էր ժողովոյն հրամանաց ներկայանալու յատեան: Ուստի դատապարտուեցաւ զրկուիլ իւր եպիսկոպոսական աստիճանէն եւ քահանայական կարգէն, եւ վճռոյն ձեռնագրեցին ժողովականք:

Դ նիստ (Հոկտ. 17), ընդհանուր համաձայնութեամբ ձեռնագիր կը գրուի Տոմարին, եւ յետոյ, բաց ի Դիոսկորոսէ, նոցա որ իրեն հետ դատապարտութիւն կրած էին Ա. նստին մէջ, ներումն կը շնորհուի, եւ կը մտնեն ի ժողով: — Կը ներկայանան ապա տասներեք Եգիպտացի եպիսկոպոսք, որք խնդրով մը բացակայ էին ժողովէն. երբ իրենց կ'առաջարկուի որ զՆւտիքէս նշովեն, եւ ձեռնագիր դնեն Տոմարին, առաջնոյն կը հպատակին առանց երկար վարանելու. բայց երկրորդին համար, (որ Երկու քնուրբեան բանաձեւը կը պարունակէր), գետին ընկած կը խնդրեն ի ժողովոյն, որ չստիպեն զիրենք այդ մասին, զի չեն կարող ընել զայն ինքնագլուխ, քանի որ պատրիարք չունին. ապա թէ ոչ՝ «Դիտցէք, կ'ըսէին, որ ի դարձին մեր յԵգիպտոս՝ մեք ամենքս սպանուած ենք: Եթէ մեր մահը կ'ուզէք, այժմէն ձեր իսկ ձեռօքը խողխողեցէք զմեզ»: Ժողովն չուզեց լսել, զի «Աւագակաց» ժողովէն էին. բայց կայսեր ներկայացուցիչք հրամայեցին որ ի Կիօլիս մնան՝ մինչեւ իրենց պատրիարքին ընտրութիւնն: — Ներկայացան այլ եւս ութեւտասըն վանականք, որք Նւտիքէսի հետեւող եղած էին, եւ ներուեցաւ իրենց, բաց ի մէկէն, որ ամենուն աչքը խայթեց. Բարժումա անուն մէկը (1), որ իսկոյն ճանչցուեցաւ թէ նա էր որ վանականաց խուժանը մտուց յԵփեսոս յեկեղեցին, եւ ինքն զՓլարիանոս չարաչար լլկեց. «Դուրս, դուրս կորսուի մարդասպանն» եղաւ միաձայն աղաղակն:

Ե նիստ (Հոկտ. 22). թէ այս նստին եւ թէ մանաւանդ ի Զին (Հոկտ. 23), ուր ներկայ գտնուեցան կայսրն եւ կայսրուհին, խնդիր եղաւ նոր Հաւատոյ հանգանակ մը յօրինելու ժողովոյն կողմանէ. ժողովն պէտք չտեսաւ. բայց Մարկիանոսի ստիպման վրայ՝ զիջաւ ընել, եւ չարադրուեցաւ զկնի երկար խորհրդակցութեանց:

Այս գործերէն դուրս, եթէ կայ բան մի եւս արժանի մեր յիշատակութեան, ժողովոյն ի՞նչ կանոնն է, որ Արեւելեան եկեղեցեաց պատրիարքական աթոռոց աստիճանները եւ սահմանները կ'որոշէ, անշուշտ առաջք առնոյ համար այն աջարձակութեանց, որոց նշանները բաւական սկսած էր զգալի ըլլալ, որոյ վերայ խօսեցանք վերեւ: Այս կանոնին մէջ Կիօլիսի պատրիարքական աթոռն երկրորդ կը դասուի՝ ըստ պատուոյ աստիճանի՝ զկնի Հոռմայ, բայց ոչ Առաքելական աթոռ

(1) Աստեմանի կ'աւանդէ, որ սա յետոյ յԱսորիս գնալով՝ Նւտիքական (!) աղանդը տարածեց յԱսորիս, եւ սորա ալ աշակերտն Շմուէլ, նոյնը ըրաւ ի Հայս ('), զորմէ տես եւ ի Չառլեան, Գ. 488-9:

ըլլալուն սկզբամբ, (որ այն ատեն պէտք էր Անտիոք ամենուն առաջինը համարուի) , այլ Արեւելեան կայսրութեան յաղաքամայրն ըլլալուն պատճառաւ , ինչպէս միեւնոյն պատճառաւ եղած է , յայտարարեցին , Հռոմայ պատրիարքական աթոռ ըլլալը Արեւմտեան կայսրութեան մէջ : Այս սկզբանց ձեւն հաճոյ չանցնելով Լեւոնի՝ բողոքեց առ կայսրն Մարկիանոս եւ առ Պուղքերիա , բայց պատասխան չընդունեցաւ , եւ ինքն ժողովոյն ամեն մասերն ընդունելով , զայս վերջին կանոնն մերժեց , ինչպէս ցարդ իսկ կը մերժէ Հռոմ :

Չկայ պատմութեանց մէջ յիրաւի , ինչպէս կ'ըսէ պատմագիր մը , երեւելագոյն օրինակ հեգնական խնդակցութեան՝ քան զայն զոր ի վախճան Քաղկեդոնական ժողովոյդ ըրին իրարու Մարկիանոս եւ եպիսկոպոսունք : Գրեթէ յաջորդ օրէն պայթեցաւ փոթորիկն . Կիւրեղականք յԱնտիոք , յերուսաղէմ , յԱղեքսանդրիա՝ ոտք ելան միանգամայն ընդդէմ ժողովոյն եւ ընդդէմ Լեւոնեան Տոմարին . ոչ ինչ նուազ եւ յԱրեւմուտս ի Լիւրիկէ (1) . եւ ցարդ որ մէկ եւ կէս հազարեակն ամաց լրացած է , դեռ սպասելու եմք այդ խնդակցութեան կատարմանը : Դար մի եւ աւելի եպիսկոպոսական աթոռք խաղալիք եղան երկուց կուսակցութեանց , որք զիրար կը տապալէին , կը նզովէին , կ'աքսորէին . չխորչեցաւ նաեւ Հռոմ անոնց մէջ մտնել զիւր խաղը խաղալու եւ աւելի չփոթեցունելու . ասոնց դեղեցիկ օրինակէն խրախուսեալ՝ ետ չմնացին եւ ժողովուրդք , անշուշտ աւելի եռանդեամբ զիրար բզքսելու , մինչեւ նաեւ կրօնական պատերազմաց անդրանիկը յաշխարհ բերել . եւ երբ վերջ ի վերջոյ ալ ուժաթափ տեղերնին նստիլ ստիպուեցան կռուողքդ , կռուոյ դաշտին վրայ մնաց իւր մրուրը , որ եկեղեցի ընդ եկեղեցու , ազգ ընդ ազգի գժտի , իրարու ատելութեամբ նային , զիրար յարմար անյարմար մակդիրներով նախատեն , — եւ այս մինչեւ զայսօր իսկ : Ահա արդիւնք Քաղկեդոնեան ժողովոյն : Բայց մեք թողումք այդ անհաճոյ պատմութիւններն , եւ բուն ժողովոյն արժէքը քննեմք իւր պատմութեան վրայ՝ զոր համառօտեցինք :

• •

Առաջին աչքի զարնողն անդ՝ անականկալ մի է : Ո՞չ ապաքէն եւ միշտ հաւատացուած է թէ , ինչպէս Նիկիոյ ժողովն Արիոսականութեան , Եփեսոսինը՝ Նեստորականութեան , այսպէս եւ Քաղկեդոնինը՝ Եւտիքականութեան դէմ դուժարուեցաւ . բայց ի՞նչ զարմանալի երեւոյթ , որ ի Քաղկեդոն՝ Եւտիքէս , որ աղանդապետն էր , եւ ոչ իսկ երեւցած է , թէեւ կենդանի էր , եւ ոչ ալ իւր ներկայութիւնն հարցըւած , որ անհրաժեշտ էր անտարակոյս , եթէ իւր աղանդոյն վրայ պիտի վիճուէր , — ինչպէս ի Նիկիա՝ ներկայացաւ Արիոս , եւ կամ յՆ-

(1) Այս նահանգը 431էն ի վեր Հռոմայ թեմէն անցած էր Կոնստինտինուպոլիս :

փեսոս՝ Նեստոր : Բայց ի՞նչ հարկ ներկայանալու, երբ իւր դատաստանն արդէն տեսնուած, քննուած եւ դատապարտուած էր ի Փլարիանոսէ ի ԿՊօլիս տարի մը առաջ, իբր տեղական առանձնական աղանդ մը, եւ ինքն Նևտիքէս եւ իւր քանի մը հետեւողք մեղայի եկած, յետս կոչուածն ըրած (1), եւ խնդիրը բոլորովին փակուած էր :

Երկրորդ մեծագոյն եւս անականկալիք. ոչ թէ միայն Նևտիքէսի վըրայ քննութիւնն չեղաւ, այլ եւ ոչ որ եւ է հաւատոյ վարդապետութեան խնդիր յուզուեցաւ : Ժողովոյն գործն եւ նպատակն էր միայն Բնփեսոսի (Դիոսկորոսեան) ժողովոյն գործերը քննել, որ հաւատոյ կամ աղանդոյ վերաբերեալ խնդիր չէր, այլ լոկ եկեղեցական բարեկարգութեան : Շատ է աչքէ անցունել զվճռագիրն եւ անոր գլուխները, զոր ինքն իսկ Պասքասինոս՝ Պապական նուիրակն եւ ժողովոյն նախագահն յօրինեց : — Այդու միանգամայն յօդս կ'ելնէ (երրորդ անականկալ) միւս այն սխալ կարծիքն, թէ անդ ինքն Դիոսկորոս ընդունած ըլլայ Նևտիքականութեան դատապարտութիւնն, իբր նորա դրօշակակիրն : Վա՛յ թէ իրօք այդպիսի արատ կամ կասկած ըլլար վրան. բաւ է միտք բերել որ ժողովոյն մէջ կը գտնուէր Նևսերիոս Դորիւղացին, որ աչքը չորս բացած՝ այդպիսի որս կը պնտոէր վրան յարձակելու (1) : Եթէ ուրեմն ոչ Նևտիքէս, ոչ Դիոսկորոս, հետեւաբար՝ եւ ոչ նորա համախոհքն Կիւրեղականք, որոց պարագլուխն էր, հաւատոյ վերաբերեալ նիւթ չէին մատակարարած ժողովոյն դատապարտելի, եւ ոչ որ եւ է հաւատոյ անգամ խնդիր կայր ի միջի, ո՞ւր կը մնայ ուրեմն այն համբաւն թէ Քաղկեդոնի ժողովն զՆևտիքականութիւն դատապարտեց, եւ թէ՛ ամեն ոք որ զժողովդ իբր սուրբ շընդունիր, նովին իսկ գործով Նևտիքական կ'ըլլայ

(1) Նևտիքէս՝ Փլարիանոսէ ընդունած դատապարտութենէն զարհուրեալ՝ այնպիսի ուղղափառական թուղթ կը գրէր առ Լեւոն Պապ, աւելցունելով միանգամայն, որ պատրաստ է յետս կոչել եթէ մոլորութիւն մը ունեցած է, որ Լեւոն զարմացմամբ կը հարցունէր առ Փլարիանոս թէ ի՞նչ է այդ ծերոյն խնդիրը, զի ինքն մնասակար բան մը չգտնէր անոր գրութեան մէջ (թղթ. 20 եւ 21), եւ Փլարիանոս կը ստիպուի խնդիրը պարզել իրեն :

(2) Ուղիղ էր ուրեմն մեր աղգային աւանդութիւնը, ըստ որում եւ Տարսոնեան ժողովոյն Հարք, բնդ որս եւ Ներսէս Լամբրոնացի (Ի ՈԻԶ = 1177), պատասխանեցին առ Յոյնս :

«Ա. Խնդրեն Հոռոմք. Նշովեցէք զասողսն ըն թնոսիւն ի Քրիստոս, զՆևտիքէս, զԴիոսկորոս, եւ զՏիմոթէոս Կուղ, եւ զամենայն համախոհս նոցին :

Պատասխանէ ժողովն. Նշովեմք զՆևտիքէս, զոր եւ նշովեցին (յառաջ) քան զմեզ սուրբ Հարքն մեր : Իսկ զԴիոսկորոս՝ մինչեւ ցայժմ ոչ էր լուեալ (մեր) Նևտիքեայ համախոհ գոլ. մանաւանդ զի ունիմք զԳերմանոսին, որ երբեմն եղեալ ի թագաւորեալ քաղաքդ պատրիարք, առ եկեղեցիս Հայոց գրեաց թուղթ. նա ի քանս իւր զՆևտիքէս միայն, եւ ոչ զայլ ոք յայս աղանդս բամբասէ, եւ մեզ հրամայէ նշովել եւն. (Կղեւ. Կարան. Ա, 331—345. — Բղդ. Պաղնեան. էջ 260) :

սոսկալի տեսակէն : Կա՞յ քան զայս անկարծելի եւ պակուցիչ պատրանք՝
թէ ասողաց եւ թէ լսողաց կողմանէ :

Սակայն զայս որ կը լսեն տարակարծիք բարեկամք, գուցէ զարմաց-
մամբ մեր երեսն ի վեր հային , թէ ի՞նչպէս կը մոռանամք Լեւոնեան
Տոմարը , հաւատոյ վարդապետութեանց կոթողներէն մին (1) , եւ կամ
նոյն իսկ ժողովոյն Հաւատոյ հանգանակն : — Նախ վերջնոյն համար
փութամք ըսելու , որ ինչպէս ի պատմութեանդ տեսանք , ժողովն զայն ,
զի բաւական կը համարէր Նիկիա-Կոնստնտինոպոլսի Հանգանակը , դժկամակու-
թեամբ յօրինեց , լոկ ի ստիպմանէ եւ ի մեծարանս երեսաց Մարկիանոս
կայսեր (2) , — որ նկատելով անշուշտ՝ որ իւր հաւաքել տուած ժողովն,
հակառակ իւր մեծագործող աղմկին , չատ չնչին արարած մը ծնած պիտի
երեւայ , հարկ տեսաւ յարմար անյարմար՝ արդիւնք մը երեւցունել ,
որ աչք չլացունէ . Հաւատոյ հանգանակն միայն կրնար ժողովոյ մը գըլ-
խոյն լուսոյ պսակն ըլլալ , ինչպէս երեք նախորդ ժողովոց : Եւ ժողովն
որովհետեւ իրական առարկայ մը չունէր , եւ Դիոսկորոսի դատէն հաւա-
տոյ նիւթ չէր կրնար հանել , դիմեց Լեւոնեան Տոմարին , անտի քաղելու
ինչ որ կրնար քաղել , առաջին մասն մ'ալ Նիկիականէն կարկատելով :

Գալով ուրեմն Լեւոնեան Տոմարին , կարելի է որ ինքն յինքեան
հրաշակերտ մը եղած ըլլայ իբր աստուածաբանական վարդապետութիւն .
բայց այն չէ մեր նկատելին . մեր նկատելին այն է որ ի՞նչ է անոր
բանից հիմունքն . ո՞ր խնդրոյ նկատմամբ , ո՞ր խնդրէն նիւթ առած
գրուած է այն . եւ ահա կը գտնեմք որ ուրիշ բան չէ , բայց Եւտիքէսի
ցնդաբանութեանց հրաշալի հերքումն մը : Բա՛րէ , եւ մեք այժմ իսկ լսե-
ցինք , որ այդ ողորմելւոյն գիւտերը՝ իւր ստեղծողին հետ մէկտեղ մէջ
տեղէն ցնդած աներեւոյթ եղած էր , եւ հնոտի պատմութեանց կարգն
անցած : Ըսել է թէ Տոմարդ ամենեւին վերաբերութիւն մը չունէր՝ ոչ
ժողովոյն նպատակին հետ , եւ ոչ անոր գործոց , այլ եկամուտ մարմին
մը ժողովոյն մէջը մտած , եւ շնորհիւ Մարկիանոսի ժողովոյն գործոց
մէջ կարկըտուած (3) :

(1) Հաւանականաբար Գրիգոր Ա. Պապ (590-604) առ այն ակնարկե-
լով , զԲաղկեդոնեանն նախորդ երկից ժողովոց հետ մէկտեղ՝ չորս Աւե-
տարանչաց նմանեցունելով , եկեղեցւոյ չորս հիմնական սիւններէն մին
կ'անուանէ (!) :

(2) «Իսկ կայսրն չհամարէր զայն (Լեւոնի Տոմարը) բնահանրական
որոշումն վարդապետութեանն բաւական , այլ կամէր զի սահմանեցի
հանգանակ ինչ նոր , զոր ապա յանձն առ ժողովն» . (Գաթրճեան , Տի-
եզեր. Պատմ. Բ. 443) :

(3) Կ'աւանդէ պատմութիւնը (տես Գործք ժողովոյն) որ Պապասի-
նոս հակառակ կամաց ժողովոյն պնդած է որ բացարձակապէս կարդացուե-
լու է Տոմարդ , զի Տիեզերական Պապէն եւ ի Պետրոսի յաջորդէն յօրի-
նուած է , բովանդակ եկեղեցին պարտական է զայն լսել : Եւ յաջորդ
նստին մէջ Կեկրոպիոս Սեբաստուպոլսի եւ Փլորենտիոս Սարդիոյ եպիսկո-

Արդ ինչպէս մարմնոյ մը մէջ անյարմար եւ օտար մարմին մը երբ միւր , որչափ եւ անմեղ կարծուի , բայց կը փնտռէ եթէ չարտաքսուի , ոչ ինչ տարբեր նաեւ այդ Լեւոնեան Տոմարն . կրնար ոք զայն իբր հետաքրքրական եւ գեղեցիկ գրութիւն մը լսել տալ ժողովոյն , բայց զիւր փնտսն ըրաւ , եւ կրկնակի , երբ կարեւորութիւն տրուեցաւ անոր : Վէ՛մ մի էր որ ընկաւ ժողովոյն մէջ եւ վեր ի վայր վրդովնց ջուրը , որ կրնար առանց անոր իւր հանդարտութեան մէջ մնալ . եւ որպիսի՝ վրդովումն : Իրօք , եթէ Քաղկեդոնեան ժողովն ահագին արեւելոսէմն բերաւ յառաջ , եւ սոսկալի ընդդիմութեան բախեցաւ , այդ աննշան կարծուած Տոմարն եղաւ պատճառ , եւ իրաւամբք ցայժմ Արեւելեայք (Կիւրեղականք) երբ ըստ իւրեանց տեսակէտին՝ կ'նսկերեն Քաղկեդոնեան ժողովր , նորա անուան հետ անբաժան կը յիշատակեն նաեւ Լեւոնի Տոմարը : Բայց առ ի՞նչ , միթէ Եւտիքէսի մոլորութեա՞ն դէմ գրած ըլլալուն համար . — բայց ի՞նչպէս կրնայ ըլլալ այդ , մինչ ոչ Եւտիքէսի հետեւող կայր մէջտեղը , եւ ոչ իսկ թերեւս բազմաց ծանօթ այդ անուանըն իսկ : — Առ ի՞նչ ուրեմն . — Անոր համար միայն , որ այդ գրութեան եզրակացութիւնն յայն կը յանգէր , որ Մի քնուրթիւն Բանին մարմնացելոյ բանաձեւին տեղ՝ զերկու քնուրթիւն ի միում անձնաւորութեան բանաձեւը կը հաստատէր : Այսինքն՝ կը վերցունէր Կիւրդիներ , եւ զԼեւոնեանն կը փոխանակէր : Ահա նոր բացուած վէճին գաղտնիքն :

Բայց առ ի՞նչ այդ յանկարծական փոփոխութիւնը : Եթէ առաջինն մոլորական էր , ի՞նչպէս Եփեսոսեան ժողովն չդատապարտեց զայն , այլ ընդհակառակն այդ ժողովէն ի վեր այդ էր ուղղափառութեան միակ նշանաբանն (բաց ի թէոգորեալեանց ուսմանց) , ինչպէս յայտ է նա եւ ի մեծն Պրոկղէ , որ իւր համբաւեալ թղթոյն մէջ որ առ Հայս (ի 435) զայդ բանաձեւն կ'ընդունի , եւ ըստ այնմ կը մեկնաբանէ զիւր վարդապետութիւնն , կատարեալ համաձայն Լեւոնեան Տոմարին , զի սա անտի իսկ հիմնական գաղափարները առած է : Եթէ վտանգաւոր էր , ինչպէս կուգեն կարծել ոմանք , այդ բանաձեւով յեւտիքականութիւն գայթելու , — ինչպէս գայթած էր Եւտիքէս (1) , ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ այնքան դարերէ ի վեր Արեւելեան եկեղեցիք (Հայն , Ասորին , Ղփտին , Եթովպացին)

պոսք բերան կ'ըլլային առաջարկելու որ կարդացուի : Սակայն դիտելի է որ երբ ձեռնագիր գնել եւս առաջարկուեցաւ , ժողովը չուղեց ընել զայն մինչեւ որ չքննէ եւ ստոյգ չըլլայ նախ թէ արդեօք այդ Կեփայեան խօսքը համաձայն է թէ չէ՝ նախորդ ընդհանուր ժողովոյ , եւ զայդ քննութիւնն ընելէն վերջը ձեռնագրեց , զայն ալ այս ձեւով յայտարարելով . «Այս եւն հաւատք . Պետրոս բերանով Լեւոնի խօսեցաւ . Կիւրեղ եւ Լեւոն հանգունատիպ խօսեցան» , — պայման եւ ձեւ , որ շատ յարմար չընծայեցաւ Հռոմէական ճաշակին :

(1) Եւտիքէս մը պէտք էր՝ որ միուրթիւն բառը խառնակուռն իմանայր , զի յայդմ է միայն վտանգն , եթէ զայդ վտանգ համարելու ըլլամք : Սխալ մեկնութեան ոչ բանաձեւն է պատասխանատու , այլ խեղ-

որ այդ կիւրեղեան բանաձեւին հաստատութիւն մնացած են, բնաւ ցարդ այդ կասկածեալ մոլորութեան մէջ դայթած չեն այնքան դարերէ ի վեր (1) : Եթէ թիւր իմացուածով կրնան սխալ հետեւութիւնք հանուիլ, կարծեմք ոչ նուազ վտանգաւոր կրնայ նկատուիլ նաեւ Լեւոնեան բանաձեւն : զի եթէ Մի քննարկեմք ցարդ Եւտիքականութիւն կրնայ ծնանիլ, Երկու քննարկեմք արդէն ծնած է եւ արմատացած կ'աղբի դեռ մինչեւ ցայժմ (2) :
— Նետորականութիւնն :

Բայց մեք փոքր ինչ աւելի խորը մանկելով այդ Տոմարին ըրած կամ ուղած փոփոխութեանը, ոչ այլ ինչ նորութիւն կը գտնեմք ի նըմա, բայց զայս որ կիւրեղեան բանաձեւին մասունքը յետեւառաջ փոխադրած է, եւ ոչ ինչ աւելի : Պարզ օրինակաւ մը բացատրեմք զայս, որ մի' գուցէ տարօրինակ խօսք մը խօսած կարծուիմք ոմանց : Մարդոյ համար, որ ի հոգւոյ եւ ի մարմնոյ կազմեալ է, եթէ կամենայ ոք հին

ճուղ միտքն, ապա թէ ոչ՝ հարկ է որ մեր մարդկային լեզուն ի նորոյ ձուլեմք, — եւ կամ թէ նոյն իսկ Ս. Գիրքը ուղղագրեմք, զի շատ մոլորութիւնք նորա սխալ մեկնութիւններէն ծագումն առած են :

(1) Մեր Հայկական Եկեղեցւոյ օրինակն յայտնի է մեզ : Զնոյն կը վկայէ եւ Աստեմանի (Հռոմէական Ասորի) իւր Ասորի ազգային եկեղեցւոյն համար, թէ Եւտիքական աղանդոյ բնաւ արատ մը չունի :

(2) Ո՞չ այդ Լեւոնեան Երկու քննարկուն ի միտքն անձին պարզաբանեալ բանաձեւն էր, որ իւր յաջորդներէն զմին՝ զՄնորիտ Պապ (625-638) մոլորեցուց միակամեան խնդրոյն մէջ, իրաւամբ խորհրդածել տալով նմա, թէ կալիքն էական անձին դործ է, եւ ոչ թէ անէակ քննարկեան, որ ընդհանուր կոչուած գաղափարներէն ըլլալով՝ թանձրացեալ գոյութիւն չունի, որով եւ ոչ կալիք : — Զսոյն առարկութիւն նաեւ Ստեփանոս վարդապետ, — ասորապէս քարտուղարն մեր Շնորհալուոյ (տես Թուրք առ Յակոբ վարդապետ Ասորի), — ըրած է առ Թէորիանէ, ներկայ գտնուելով նորա հակաճառութեանց ընդ Շնորհալուոյ, եւ ի պատասխանի՝ Յոյն օրթոտոքս աստուածաբանն, երեւի՝ անպատրաստ, խառն ի խառն բերնին եկածը դուրս կը թափէ, եւ չուզելով Երկու քննարկուն բանաձեւը վտանգի դրած ըլլալ, զայս անհեթեթ գաղափարն յայտնել կը ստիպուի, իբր թէ բնական (բնազգական) զգացմունք մարմնոյ ինչպէս քաղց, ծարաւ, Քրիստոսի մարդկային բնութեան կալիքըն եղած ըլլան, եւն. (Բղդ. Պալմեան, էջ 225-6) : — Կը վերադառնա մեծապէս եթէ կարծեմք որ աստուածային խոր՝ ըզոց գաղտնիքը կարելի է կատարելապէս պարզել, որ եւ է տարակոյս չվերցունելու չափով, մեր լեզուն տարերօք, որ մեր մարդկային բնութեան յարմարցուած դործիքներ են, եւ ոչ անդր քան զայն բարձրագոյն իրաց : Սոցա համար բառեր մասնաւորութեամբ են, բայց միշտ տարտամ : ոչ երբեք իրականին ճշգրիտ համապատասխանող : Լաւագոյն է փոքր ինչ իրենց գաղտնեաց մէջ թողուլ, այն որ միշտ գաղտնիք են եւ պիտի մնան : ապա թէ ոչ՝ խորհուրդի չկոչեմք զանոնք այլ եւս : Մարդկային աչք աւելի դիւրաւ կրնան հայել արեգական, մրոտեալ՝ քան թէ վճիտ ապակւով : Այդով ապրեցաւ նախկին քրիստոնէութիւնը ընդ դարս, մինչեւ ցմահ նահատակներ եւս տալով, այդ հաւատքով կապրի ցարդ եւ պարզամիտ հաւատացեալն, քան թէ աստուածաբանից հնարեալ բնազանցաբանութեամբք, եւ կարծեցեալ պարզաբանութեամբք :

խմաստասիրաց ոճով մը վերացեալ սահման տալ , կարծեմք կրնայ այնչափ կոչել զայն՝ Միռքիւն քաղկացեալ ի յերկուց , որչափ՝ Երկուռքիւն քաղկացեալ ի ձի : Կա՞յ այս երկու հակադարձ ձեւերուն մէջ տարբերութիւն մը . կրնա՞յ որ վիճել թէ առաջինն կամ երկրորդն է ուղիղ , եւ միւսն սխալ : Ծիշդ համանման այդ է Կիւրեղեան եւ Լեւոնեան բանաձեւից տարբերութիւնն . մին միւսոյն յետադարձ ընթերցումն է . երկուքն ալ ճիշդ զմի եւ նոյն խօսքը կ'ըսեն , զմի եւ նոյն միտքը կը յայտնեն : Եթէ տարբերութիւն մը կայ , յայնմ է որ Լեւոնեանն՝ դուրիկ է եւ պարզ , մինչ Կիւրեղեանն՝ խորունկ եւ ճարտարահիւս բայց այդ ճարտարահիւս ըլլալուն մէջ է բանաձեւին արժէքն (1) , այնու զի յոյժ կարեւոր պէտք մը լցուցած է . այն է՝ Նեստորականաց Երկու քնուրքիւն բանաձեւին դէմ՝ հակադիր ձեւ մը հայթայթել ժողովրդեան բերանը , — կարեւոր յոյժ մանաւանդ այն Արեւելեան աշխարհաց համար , (Նգիպտոս , Ասորիք , Կիլիկիա , Ինչպէս նաեւ ի Հայաստան) , որոց շուրջն եւ մէջը դեռ տարածեալ եւ զօրաւոր էին Նեստորականք , մինչդեռ Լեւոնեան փոփոխութեամբ , տարբեր եւ աւելի բան մը չըսելէն ի դատ , կարեւոր պայմանէ մը կը զրկուէր բանաձեւն : — Բայց ոչ կը զրկուէր միայն բանաձեւն , այլ եւ կը պղտորէր միտքերն այդ յանկարծական փոփոխումն . զի ինչ որ քիչ առաջ ուսած էին այն ժողովուրդք , իրենց մեծին Կիւրղի առաջնորդութեամբ , իբր Նփեսոսեան վարդապետութիւն՝ ըսել Մի քնուրքիւն , Երկու ըսելն այժմ՝ անհնար էր որ իբր Նեստորական լեզու չնկատուէր , անշուշտ անիմանալի մնալով իրենց այն նուրբ զանազանութիւնն , թէ մին քաժանեալ կ'ըսէ , եւ միւսն անքաժան : Բաց աստի , ո՞ կարող պիտի ըլլար զայդ նոր բանաձեւն քարոզել , եւ որո՞վ հեղինակութեամբ՝ Կիւրղի հաւասար գալու չափ , այն մոլեռանդն ժողովրդեան , որ իրօք կրնար քարկոծել իսկ զքարոզիչն իբր Նեստորականութեան սերմանացան . (Յիշեմք զայն լալագին աղերսը զոր ի Քաղկեդոն կ'ընէին Նգիպտացի եպիսկոպոսք , երբ ժողովն կը ստիպէր իրենց ձեռք դնել Տոմարին) (2) : Թողումք յիշել նաեւ արժանապատուութեան կէտը , ոչ անձնական խղճի միայն՝ որում լաւ գիտակից էին Կիւրեղականք , որ իրենց բանաձեւը շարունակելով , բնաւ նոր վարդապետութիւն մը մուծած չէին , քան ինչ որ յառաջնմէ ուսած էին , այլ եւ իրենց պաշտած

(1) Ոմանք չեն ընդունիր որ միբնութենական բանաձեւին ծագումն յԱթանասայ ըլլայ , թէ եւ զայն Կիւրեղ յանուն Հարց ի մէջ կը բերէ առանց անուն տալու : Զայդ կարծիս ունեցող քննադատք , զայն գըրուածքները յորս Մի քնուրքիւն բանաձեւն կը գտնուին յանուն Աթանասայ , անհարադատ կը համարեն . եւ այս հաւանական կ'երեւի եւ մեզ : Բայց թէ անոր նախադիժ ձեւն կայր նախ քան զԿիւրեղ , կը տեսնուի նաեւ Պրիգորի Նազիանզու այս խօսքին մէջ . «Ոչ երկու եղեալ , այլ մի յերկուց լինել յանձն առեալ» :

(2) Յիշեմք եւս մեք մեր նախահարց ի՞նչ կերպիւ ընդունելն ուրացեալ , թէեւ առերես , նախարարները : (Նգիշէ) :

Կիւրղի յարգանաց եւ պատուոյն նկատմամբ, որոյ դէմ պիտի մեղանչէին՝ իբր մոլորեցուցիչ առաջնորդ երեցունելով, այն որ արդէն ծայրայեղ Քաղկեդոնականք զնա Ապողինարեան սովոր էին անուանել։ Կ'արժէ՞ր ուրեմն այդ անկարեւոր փոփոխութեամբ, այդպիսի ծանր երկմտութեանց եւ շփոթութեանց առիթ տալ, ինչպէս արդիւնք իրացն յետոյ հաստատեցին (1)։ Չունէի՞ն ուրեմն իրաւունս Կիւրեղականք ջերմապէս հակառակելու եւ բողոքելու ընդդէմ Տոմարին, եւ ընդդէմ Ժողովոյն իսկ, որ զայն, լոկ առ երեսպաշտութեան, Հանդանակի ձեւոյ մէջ մտուց, — որ կեղծ էր եւ նուաստացուցիչ, անգոյ եւ չնչին աղանդոյ մը կարեւորութիւն տալով, եւ Տիեզերական Ժողովքէ մը հերքուած ըլլալուն պատիւը։ Անիրաւ չգտնուեցա՞ւ եւ Լեւոն իւր պաշտօնակից եղբարց վրայ անկարեւոր «լուծ մը դնելով», հակառակ իւր Առաքելապետին ոգւոյն (Գործք, ԺԵ, 10), ինքն ի Հոռոմ նստած յանհոգս, ուր նեւտորականութեան երկիւղ չկայր, եւ անտարբեր էր ձիւքնուքիւն ըսել կամ երկոռ։ Տեղի չկա՞յ մեզ կասկածելու ուրեմն, որ այդ փոփոխութիւնն աստիճան մի էր նմա՝ իւր դիտեալ նպատակին բարձրութեանց հասնելու։ Լեւոնի Տոմարին յանձնաւ եւ անյարմարապէս մոծանելն ի Քաղկեդոնեան Ժողով, առիթ տուաւ երկրորդ տարօրինակ երեւութի մը, — Նւտիքական անունը մասնաւորել Կիւրեղականաց, որ յոյժ ծանր հետեւանքներ ունեցաւ թէ բարոյապէս եւ թէ դիտնականապէս։ Մէկ կողմանէ այդ դժբաղդութեան, իբր Նւտիքականութեան հերքումն, հանդիսապէս կարգացուիլն ի Ժողովին, եւ անոր համեմատ Հաւատոյ հանդանակ մը յօրինուիլն, եւ միւս կողմանէ նոյն Ժողովոյն մէջ Դիոսկորոսի դատապարտուիլն, թէ եւ բոլորովին տարբեր պատճառաւ, — այս կրկին դէպք այնպէս իմն իրարու հետ շաղուեցան եւ տողորուեցան զաղափարաց մէջ, իբր թէ Դիոսկորոս աղանդապետ մի էր

(1) Թէ արդարեւ քանի՞ վտանգաւոր կրնան ըլլալ երբեմն այդպիսի նորութիւնք ըստ պարագայից, ուրիշ օրինակօք ալ ցուցնենմք։ Այժմ որ Արեւմտեան (Հռոմէական) եկեղեցւոյ մէջ սրբոց արձանք որ կը կանգնուին, եւ Մարդնաներ, որոց մինչեւ նորելուկ շրջապոստս հագուեցունել, թէեւ անմեղ կերպով, եւ այնպէս թափօրներու մէջ շրջեցունել, կարելի՞ էր միթէ ընել զայն՝ երբ տակաւին յօտին էր կռապաշտ հեթանոսութիւնն։ Ո՞չ ապաքէն սոյն նկատողութեամբ առ մեծն Կարոլոսիւ (754-814) Փրանկաց եկեղեցին մերժեց է Եփեսոսական Ժողովը (Բ Նիկիոյ) հանդերձ իւր վճռովն ընդդէմ Պատկերամարտից, որովհետեւ իրենց գրացի Գերմանաց մէջ զիս կռապաշտութիւնն կենդանի էր։ — Դարձեալ՝ Հռոմայ եկեղեցին միով տեսակաւ որ այժմ կը հաղորդէ, կարո՞ղ էր կամ խոհեմութիւնն էր ընել զայն այն դարուն, երբ Մանիքեցի կոչուած աղանդաւորք, որք զինին չար ոգւոյ ստեղծուած է ըսելով՝ ջրով կը պատարագէին, եւ դա ինքն Լեւոն Ա Պապն չէ՞ր, որ այդ վտանգին պատճառաւ՝ հրաման հանեց որ Ժողովուրդն անպատճառ երկու տեսակաւ հաղորդուի, որպէս զի ուղղափառք զանազանութիւն յաղանդաւորացդ, որ լցուած էին այն ատենները ի Հռոմ. (Գաթրճեան, Տիեզ. Պատմ. Բ, 431)։ Ըսեմք թէ Լեւոն Պապ երկու կշիռ եւ երկու չափ ունէր իրեն խոհեմութեանը։

Եւտիքէսի հետեւող , եւ իւր բոլոր համախոհ կիւրեղականք՝ կատարեալ
Եւտիքականք , եւ թէ Գաղկեղոնի ժողովն Լեւոնեան Տոմարաւ թէ՛ դա-
նոնք եւ թէ՛ զԵւտիքականութիւնը ի միասին դատապարտեց : Ահա
Մինոտաւրեան նոր եղջերուաքաղ մը , որ թէ եւ ոչ նուազ քան զհին
առասպելն անճոռնի եւ մտացածին , բայց այնքան տիրացաւ համոզ-
մանց վրայ եւ արմատացաւ , որ դարեր ապրեցաւ , եւ մինչեւ ցայժմ
իսկ այդ կարծեաց վրայ հաստատուած են ամեն Եկեղեցական պատմու-
թիւնք եւ ամեն լուրջ գրութիւնք , իբր անտարակուսելի ճշմարտու-
թիւն մը , — թէ եւ հակառակ վկայեն այնմ՝ հաւատարիմ վաւերագիրք ,
անժխտելի իրողութիւնք , նաեւ բանն ինքնին , անտի յառաջ եկած
յայտնի անտեղութիւնները տեսնելով :

(Շարունակելի)

ՍՈՒՔ. Վ. ՊԱՐՈՆԵԱՆ

ԹԱՏՐՈՆ

Թ Է Ո Տ Ո Ր Ա

ՏՐԱՄ 3 ԱՐԱՐՈՒԱԾ ԵՒ 7 ՊԱՏԿԵՐ

Գործ՝ Վիկտորիէն Սարսուի

Ա .

Թեոսորաի ներկայացումը , բաւական ատենէ ի վեր , անհամբե-
րութեամբ կսպասուէր թատերասէր ժողովուրդին կողմէ : Բայց անոր
ներկայացումը տխրալի յուսախարութիւն մը ներգործեց : Թեոսորա շա-
հագրգիռ հանգամանքէ բոլորովին զուրկ է : Գրեթէ մէկ ծայրէ միւս
ծայր՝ անհատնում ու տաժանելի մենախօսութիւն մըն է , գրուած մի-
միայն Սառա-Պէրնարի համար , ցոյց տալու՝ արամադիգական այլազան
փազերու մէջ , անոր հոգեխռով եւ հրապուրիչ տաղանդը :

Թեոսորա խաղացուած է առաջին անգամ 1884ին , Բօրք-Սեն-Մար-
թեն թատրոնին մէջ : Սարսու , այն ատեն , արուեստի մեծ յաջողու-
թիւն տարաւ : Ժամանակուան կրիտիկոսներն հռչակեցին նորա տրամը
իբր հրաշակերտ : Հրաշակե՞րտ : — Ահա 17 տարի անցաւ անկից 'ի վեր ,
եւ նոյն տրամը մեզ կը ներկայանայ ճանճրանալի , լիք թատրոնական
հինցած ficelleներով , որ հակառակ ճոխ ու զեղունակ skifօրներու , հա-